

גנת דפלה פלי

מתורתו של מורינו רה"י הגרמ"ז ברנדויז שליט"א

פלפולין חריפין ושעשועי דאורייתא

בגנ"א פרשיות התורה, ישנים גם חדשים

פרשת תצווה פורים תשפ"ה

- פלפולין חריפין פרשת תצווה א
- פלפולין חריפין מגילת אסתר ח

הרי נמצא כי דחה את היום טוב מחמת המילה.

ועפ"ז יש ליישב טובא, דשאלו ילמדנו רבנו קטן לכמה נמול אם לשמונה דוקא או דילמא לשביעי נמי כשר כדעת הרא"ש, ואמר להם נמול לשמונה דוקא אבל לשבעה פסול, דאי תימא לשבעה נמי כשר א"כ היאך מל אברהם את יצחק בשמיני, והא הוה יום טוב האסור במלאכה, והיה לו למולו בשביעי ולא לחלל יום טוב, אלא בהכרח דמל בשביעי פסול וקטן נמול לשמונה דוקא.

ושמת את שתי האבנים על כתפת האפר אבני זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזכרן (כח, יב)

הנה מצינו בחז"ל שני מאמרים בעניינא דמחלוקת יוסף הצדיק והשבטים, חדא בתלמוד בבלי במסכת סוטה^ד, וחדא במדרש רבה^ה, ותרווייהו לכאורה חסרי פשר המה, ואני אומר שהמה דברי רמז למעשה החושן,

ואתה תצוה את בני ישראל (כז, כ)

במדרש תנחומא^א ילמדנו רבנו קטן לכמה נמול, כך שנו רבותנו קטן נמול לשמונה, מה טעם כשם שנמול יצחק אבינו. ותמהו העולם דהרי מקרא מפורש הוא "וביום השמיני ימול בשר ערלתו", ומהו שהוצרך ללמוד ממעשה דיצחק.

ונראה לפרש, דהנה איתא בשלחן ערוך יורה דעה^ב דעת הרא"ש דמל תוך שמונה ימים יצא, והש"ך דחה שיטה זו דא"כ מפני מה אנו מלים בשבת ודוחין את השבת לכתחילה, מוטב שימולו בשביעי ואל יחללו את השבת, ומה שדרשו ביום השמיני ואפילו בשבת אפשר דהיינו בדיעבד אם לא מל, ולפיכך נקט כדעת הבית יוסף דמל תוך שמונה לא יצא.

והנה איתא ברא"ם פרשת וירא^ג בשם המדרש, דיום שבאו המלאכים אצל אברהם ערב פסח היה, וא"כ כיון שלידת יצחק היתה כעת חיה א"כ נולד יצחק בערב פסח בשנה שאחרי זה, ואם כן שמיני למילתו הוא יום טוב של שביעי של פסח, ולפי שמל אותו אברהם ביום השמיני

^ד לו ע"ב.

^ה סוף פר' וישב פר' פט סי' ג.

^א פרשה זו סימן א.

^ב סימן רסב סעיף א.

^ג פרק יח בפסוק "למועד אשוב אליך כעת חיה".

ישר, יוסף – ון, ובנימין יש לו שש אותיות ואינו צריך כלום. ועוד איתא בגמ' שם, דיוסף נתוסף לו אות על כתפי האפוד, וקרי ליה יהוסף.

והשתא הכל נפלא, דהבבלי סבר דהוסיפו לחושן התיבות אברהם יצחק יעקב שבטי ישורון, ע"כ נמצא דיוסף קיבל אותן האותיות, ה' בכתפי האפוד, ו'ו' של ישורון, הרי יחדיו תיבת 'הו', וזה אשר אמר לו אביו, אם אתה נמחק מן החושן, עליך ייאמר הכתוב 'רועה זונות יאבד הו', והוא נפלא.

אכן כל זה לשיטת הבבלי, ברם בתלמוד ירושלמי איתא בזה שינוי קטן מן הש"ס דידן, ואמרו שם דהיה כתוב שבטי ישראל [ולא שבטי ישורון], א"כ לשיטת הירושלמי לא זכה יוסף לאותיות 'ו'ו' של ישורון, אלא לאותיות 'אל' של ישראל.

ומעתה מכאן פתרון להמדרש הנ"ל, דהנה כתב רש"י, דאמנם רגילים לתלות קלקול מכירת יוסף על עשרת השבטים, אבל קושטא דמילתא, אין לתלות הקלקלה אלא בשלושה, דראובן הרי לא היה באותה שעה, והכתוב מעיד עליו 'וישמע ראובן ויצילהו מידם', ישכר וזבולון לא היו מעיזין פניהם לפני אחיהם הגדולים, ובני השפחות לא היתה שנאתם שלימה, יען כי אדרבה היה חס על כבודם לבל יכוננו עבדים, ובנימין לא היה שם כלל, נמצא דג' היו בקלקלה, שמעון לוי ויהודה.

ופקחתי עיני ומצאתי, ששמעון קיבל אות ב', לוי אותיות רה"ם, ויהודה קיבל אות י', הרי שהמה קיבלו אותיות 'רהבים', ויוסף קיבל אותיות 'א-ל' היינו שם שמים, ומעתה זה אשר דרש המדרש בזכות יוסף, 'אשרי האיש אשר שם בה' מבטחו ולא פנה אל רהבים' זה יוסף, כי המה כמעט שכרתוהו מבית אבותיו ומחו שמו מישראל, אבל איהו לא בחלק של זולתו

והבבלי לשיטתו במעשה החושן, והמדרש רבה אשר הוא מיקרי אגדות הירושלמי כידוע, כשיטת הירושלמי בזה הענין אזל, והדברים דבורים על אופניהם בעזרו יתברך, וזה החלי:

איתא בגמ' הנזכרת: כתיב [באשת פוטיפר] 'ותתפשהו בבגדו לאמר' וגו', באותה שעה באה דיוקנו של אביו בחלון ואמר לו, יוסף עתידין בניך שיכתבו על אבני האפוד, רצונך שימחה שמך מביניהם ותיקרא רועה זונות, דכתיב 'רועה זונות ייאבד הו'. והדבר חסר פשר, אילו היה כביכול בא לחטוא כהאי, הרי היה מאבד שני עולמות, וחוטא בחטא גדול שבתורה, ומה ענין 'יאיבד הו' דייקא.

ובמדרש רבה' דרשו על אודות יוסף דבר אחר, וזה לשונם: 'אשרי האיש אשר שם בה' מבטחו ולא פנה אל רהבים' זה יוסף.

ואני אמרתי לפרש בזה דבר חדש, ונקיים בזה מאמר הכתוב 'להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם', ולמדו מכאן רבותינו שפעמים דיברו חכמינו בדרך רמז ועשו דבריהם לסימנים, כמו שמצוי בפירושי הגר"א ובהרבה מחברים.

דהנה במעשה אפוד איתא בגמ"י, שכתבו על החושן שמות י"ב השבטים, ראובן שמעון לוי יהודה וכו', והאורים ותומים היו מגלין מאותיות הללו דברי נבואה, היאך יתנהגו והמעשה אשר יעשון, ומקשה הש"ס דליכא כאן אות צדי, ומתרץ דהוסיפו שמות אברהם יצחק ויעקב, ומקשה אכתי ליכא טי'ת, ומתרץ דכתבו שבטי ישורון. ופירש רבינו בחיי^ט, דכל שבט היו לו שש אותיות על האבן, וכך היו עושין: ראובן הוסיפו לו א' מאברהם, שמעון הוסיפו לו ב' של אברהם, לוי הוסיפו לו רהם, יהודה הוסיפו לו י' של יצחק, יששכר - צ, זבולון - ח', דן - ק יעקב, נפתלי - ב, גד - שבט, אשר -

^י רש"י בראשית מז, ב ועוד.

^י סוף וישב.

^י סוטה לו ע"ב.

^ט להלן טו.

^י להלן לח א ולהלן מט ה.

היה חפץ, ולא ביקש ליגע במוכן לחבירו כלל, ומעולם שם בה' מבטחו, היינו באותיות א-ל-ש באבן דידיה, ולא פנה אל 'רהבים', אשר המה חלקי אחיו בקודש, שמה מעולם לא ביקש לבוא^א.

ומתוך שזכינו לכולי האי, ולמדנו ב' שיטות על הכתוב בחושן ובאפוד, שיטת הבבלי כדרכו והירושלמי כדרכו, עתה נבוא ונפרש בחסד השם, דבר תמוה ביותר, אשר מצינו לרבינו הרמב"ם בהלכותיו^ב, שכתב שהיו רשומין תיבות 'שבטי יה', וכבר תקפו עליו אריוותא, היאך המציא לו שיטה חדשה בזה, היפך שני התלמודים אשר לפנינו, דאו 'שבטי ישורון' או 'שבטי ישראל', אבל 'שבטי יה' לא שמענו ולא ראינו בחז"ל זכר לזה. ויש מי שאמר מחמת גודל הקושיא, שצריך לומר שהיתה לרמב"ם ברייתא לפניו אשר אבדה ואיננה עוד, והוא דוחק גדול כמובן, שא"כ אין אנו מוצאים לעולם ידינו ורגלינו בין פסקי ספר היד החזקה, כי אין לחכם אלא מה שענינו רואות, ומי נביא לידע מאי דהוה ואביד, הרי אין לדבר סוף.

אכן לפי מה שכתבנו כאן נוכל לפרש, הרמב"ם דרך מיוחדת לו שעושה שיטת הירושלמי

^א ואולי בזאת נוכל לפרש סיפא דבעל המדרש, אשר אחר שהזכיר ענין הרהבים, אמר דבעבור שפנה יוסף למצרי וזכרתי והזכרתי, נתעכב עוד שתי שנים.

ויבואר, דהנה באמת מצינו לחכמינו (סוטה לו: ע"ש), שדרשו על יוסף דבר של חובה, שראוי היה להעמיד י"ב שבטים תחת יעקב אביו, כדכתיב 'אלה תולדות יעקב יוסף', דיוסף היה מיועד להיות תולדות יעקב, אלא שמחמת לכלוך אשת פוטיפר לא העמיד אלא שני שבטים.

ומצינו בזה ב' אופנים מה היה חטאו: איכא דאמרי, דסופו מעיד על תחילתו שלשווא הילך בגדולות, ונמצא בא ליטול עטרה שאינה שלו. ואיכא דאמרי איפכא, עטרה דידיה היתה, ואדרבה על זה היה חטאו ששמטה מידו.

ומכאן נבין מה שישב י"ב שנה בבית האסורים, דאי כלישנא קמא הרי חטא במנין י"ב, שביקש עטרת י"ב

תפארת לראשו^ג, ודלא ככל הפוסקים שעושין הבבלי עיקר, ובפרט בענייני ארץ הקודש והמקדש, אשר כתב החיד"א שחכמי מערבא היתה מסורתם אלימתא טפי.

והנה איתא בגמ'^ד, דבמערבא דרשו אמאי מיקרי אנשי כנסת הגדולה, כי החזירו את השם הגדול למקומו, כי משה אמר 'ה' הגדול הגיבור והנורא', ועמד ירמיה וקיצרו לבל יאמר הגיבור והנורא, כי יצר דעבודה זרה ועריות מרקד ביניהם, ולא דיו שהביא היצר הרע לחורבן המקדש, אלא עומד ומקרקר עדין בין בני ישראל, ועמדו אנשי כנסת הגדולה וביטלו יצר עבודה זרה מן העולם, וקצצו מקצת יצר העריות ולכן מכונים 'כנסת הגדולה', כי הגדילו שם שמים כקדמותו.

וידוע בספרים הקדושים דשם 'א-ל' הוא כנגד יצרא דעבודה זרה, אבל שם 'י-ה' הוא כנגד יצרא דעריות, כמו שאמרו^ה, איש ואשה שזכו שכינה ביניהם, לא זכו אש אוכלתם, היינו דהאיש נותן את הי' ואשה את הה' כידוע, וכן

שבטים ואינה שלו, ולפיכך ישב י"ב, אבל אי כלישנא בתרא, הרי מעולם לא ביקש לו עטרה, רק עווננו היה מה ששמט לו את חלקו הראוי לו, א"כ לא חטא אלא בעשרה אשר לא העמיד, אבל שנים שהעמיד אמאי ילקה עליהם.

וממילא דברים על אופניהם, דבעל המדרש כשיטה בתרייתא סבר, דיוסף לא הילך בגדולות, אלא שמח בחלקו היה, וע"כ דרש דיוסף לא פנה אל 'רהבים', היינו לא נתן עינו בחלק של אחיו, וא"כ לא חטא בי"ב אלא בעשרה בלבד, וע"כ אמר שמא תיקשי לך אמאי ישב י"ב שנים, ומתריך בעבור שתלה יהבו בהשתדלות, והוא שלא כפי מעלתו הנשגבה.

^ב פ"ט מהלכות כלי המקדש ה"ז.

^ג מהרי"ק שורש ק, ועיי"ש שהוא דבר ידוע בשיטת הרמב"ם.

^ד יומא סט ע"ב.

^ה סוטה יז ע"א.

אמרו בשבטים^{טו}, 'הראבוני' השמעוני, הוסיף עליהם ה' בתחילתם וי' בסופם, ליתן עליהם שמו, להראות שלא חטאו והמה מיוחסים.

ועתה זה אשר סבירא ליה להרמב"ם, דלמדנו יסוד גדול מדברי המדרש, דיוסף הוא הזוכה בשם שמים על האבן באפוד, כי הוא ראש לשבטים, ומשיח בן יוסף הוא מכין המסילות לגאולה, וע"כ דורות הראשונים שהיה יצר הרע דעבודה זרה בעולם, בדין היה שיזכה באותיות א-ל, כי היא מצוה ראשונה בתורה, אנכי ה' ולא יהיה לך אלהים אחרים, והיא יסוד היסודות לכל, אבל כיון שביטלו אנשי כנה"ג את היצר דעבודה זרה, שוב לא איצטריך כאן לשם 'א-ל', ויש לו ליוסף להכין המסילות לגאולה מיצרא דעריות, ומעתה יש לכתוב לו על האבן אותיות י-ה.

שיטת הירושלמי	שיטת הבבלי
	ראובן א
	שמעון ב
	לוי רהם
	יהודה י
	יששכר צ
	זבלון ח
	דן ק. יעק
	נתפלי ב
	גד שבטי
	אשר ישר
אל	ון
	בנימין

ושמת את שתי האבנים על כתפת האפד אבני זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזכרן (כח, יב)

איתא במדרש רבה^{טז}: כתיב בענינא דראובן ויוסף 'וישמע ראובן ויצילהו מידם', אילו ידע

ראובן שהקב"ה מכתוב עליו [למשה שיכתוב בתורה] 'ויצילהו מידם', בכתופו היה מוליכו אצל אביו.

וראיתי במפרשים הרבה, שהיו תמהים בדברים הללו, אטו ראובן כל מעשיו אינם אלא לקבל כבוד, ואילו היה יודע שיכבדוהו היה עושה, הרי זה תימה גדולה.

גם הדבר פלאי, דהרי עיננו הרואות, שראובן יחיד היה, והיו שמעון ולוי בדעה אחת לעשות ביוסף דין, ומהיכי תיתי שיהיה בכוחו להכריע כנגדם, והמה גיבורי חיל אשר החריבו כל העיר שכם.

עוד יש לדקדק, מהו הלשון שהיה נושא על כתיפיו, אטו תינוק הרכוב על גבי גדול הוא, הרי באותה שעה יוסף בן שבע עשרה שנה היה, וכבר בריש פרשת וישלח, כאשר בא עשיו כנגדם וארבע מאות איש עמו, כתב רש"י דיוסף עמד קודם לאמו כדי להגן עליה, לבל יתן בה אותו רשע את עיניו, הרי שבחור בעל קומה היה מימי ילדותו, ועתה ככלות עוד כמה שנים שהיה לבחור, אתה אומר שיהיה ניטל על גבי כתיפו של אחר, הרי זה דבר מופרך.

וראיתי כו"כ מפרשים אשר כתבו, דכוונת המדרש, דהנה יוסף נעשה לו נס גדול, שנפל לחפירה של נחשים וניצול, וזה מוכח שהוא צדיק גמור, כי קודשא בריך הוא לא עביד ניסא לשווא, וזה אשר אמרו, דאילו הוה ידע כן ראובן, שכל כך זכאי הוא יוסף, וראוי שיעשו לו נס, עד שכאשר יפול אצל הנחשים הוי הצלה עבורו, והכתוב יגיד על זה 'ויצילהו מידם', הרי היה יודע מזה ראובן שיוסף הוא זכאי, וממילא היה ראובן עושה עמו שלום.

וגם זה הפירוש פלא, דא"כ מאי קא משמע לן, וכי מה תעלה בדעתך, דאטו ברשעי עסקינן, שיהיה רואה באותות ובמופתים שיוסף זכאי ויהיה מתכחש לזה, והלא פשוט הדבר

^{טו} רות, ה, ו.

^{טז} רש"י במדבר כו, ה.

שכנראה היתה לו איזו מניעה מלהבין הדבר הזה, ואילו היה מבין לא היה בא לידי אותו חטא.

ואני אמרתי, דאולי כל המדרש הזה לא דיבר אלא בלשון מליצה, ולא בעסקי הצלת יוסף בבור איירי כלל, אלא בדבר אחר, וזה החלי:

הנה ראשית חכמה יש לנו לידע, שהשבטים היו יודעים מענין האפוד העתיד להיות במקדש, והיו דואגים על עצמם לבל ייפגע שם באבנים, עד שאמרו במדרש ומקצת מזה בגמ'^י, דכאשר אירע ליוסף ענין אשת פוטיפר, היה דואג לבל יפסיד שמו בחושן כדרך שהפסיד ראובן, שלפי שהכתוב כתב עליו ששכב את בלהה, הפסיד הבכורה וניתן רביעי תחת יהודה.

וכבר כתבנו, דמחלוקת יוסף והשבטים, אם בני השפחות מיקרי עבדים, היא מחלוקת אחת עם ענין דראובן, דאם השפחות לא נשתחררו, הרי ראובן לא חטא בבלהה, כי אין אישות לשפחה, אבל א"כ בניהם עבדים, אולם יוסף סבר שנשתחררו, ובני השפחות בני חורין, וממילא ראובן חטא, ולכן שנאוהו.

והנה באבני האפוד נכתבו שמות השבטים, ונחלקו בזה חכמינו שם היאך נכתבו, ומצינו בזה כמה שיטות. חדא, דנכתבו כסדר תולדותם, חוץ מיהודה שנכתב ראשון תחת ראובן, היינו: יהודה שמעון לוי ראובן, דן נפתלי על הכתף האחד, ואח"כ יששכר זבולון גד אשר, יוסף בנימין בכתף השני. ושיטה אחרת, דכתולדותם לאו היינו תולדות השבטים אלא לפי תולדות האמהות^ט, ונסדרו באופן שיהיו כולן שוות, כל אחת מחצית מבניה בצד האחד ומחצית בצד השני. וראשונים נכתבו בני לאה: ראובן בכתף הראשון, שמעון בשני, לוי בראשון יהודה בשני, יששכר בראשון זבולון בשני, אח"כ בני

בלהה, אח"כ בני זלפה, ואח"כ בני רחל: יוסף בראשון ובנימין בשני, ואף בשיטה זו איכא דאמרי דיהודה מחליף את ראובן.

ומעתה אני אומר, דזה אשר הליץ לנו בעל המדרש, דהנה ראובן היה סבור שהשפחות לא נשתחררו, א"כ אין יוחסין של השפחות חשוב, וא"כ אין סברא שיהיה כהשיטה השנית, לפי לידת האמהות שיהיו שוות, אלא כתולדות השבטים, וע"כ לשיטתו יוסף נמצא בכתף השני, ומתוך כך בא ראובן לידי פגם בבלהה, והפסיד הוא את ראש הכתף הראשון, וגם לשיטתו יוסף נמצא בכתף השני, וממילא לא קויים שיהיה נוטל את יוסף 'על כתיפו'.

אבל אם היה יודע שיוסף איהו הצדיק והמה הטועים, הרי 'בכתיפו היה מביאו אצל אביו', היינו היה הכתף הראשון בראשות ראובן, והיה החשבון כתולדות האמהות, וא"כ יוסף בסוף הכתף של ראובן, ונמצא איהו לוקחו על כתיפו.

ומה שאמר הלשון ומביאו אצל אביו, אף זה מדוקדק בחשבון, דהנה כבר הבאנו בסמוך החשבון, שכל שבט נצטרף לו אותיות מן האבות, וכדנעיין נמצא, דאם כהשיטה השנית, הרי יוסף מקבל את אותיות ע' ק' של יעקב, הרי שאם היה עושה כן ראובן, היה מוליך את יוסף אצל אביו, היינו נותן אותיותיו אצל אותיות אביו באבני החושן, וזה אשר אמר 'אלמלי ידע ראובן שהכתוב מעיד עליו ויצילהו מידם, בכתיפו היה מוליכו אצל אביו', היינו ראובן היה בראש הכתף הראשונה באפוד, והיא היתה כתיפו שלו [ולא של יהודה כאשר גרם החטא], והיה על כתיפו שלו מביא את יוסף אל אביו, אשר נגעו אותיות של זה באותיות של זה באבני החושן, והיה כתוב יוסף ולצדו ע"ק.

והוא רמז נאה בחסד הי"ת.

^ט עי' רמב"ם פ"ט מכלי המקדש ה"ט ובמהר"י קרשקש שם.

^י סוטה לו ע"ב.

והאבנים תהיין על שמות בני ישראל איש על שמו תהיין לשנים עשר שבט (כח, כא)

איתא במדרש רבה^כ "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים" - זה יוסף.

ונראה לפרש, דהנה פירש בעל הטורים בפרשתנא כי מלבד שמות השבטים נתוספו עליהם באפוד שמות שלשה האבות ותיבת "שבטי ישרון", ולכל שבט ושבט נתוספו אותיות עד שהיה בעל שש אותיות.

וכך היה סדר הדברים לראובן הוסיפו א' של אברהם, לשמעון הוסיפו ב' של אברהם, ללוי הוסיפו רה"ם של אברהם. ליהודה הוסיפו י' של יצחק, ליששכר הוסיפו צ' של יצחק לזבולון ח' של יצחק, לדן ק' של יצחק ויע"ק של יעקב. לנפתלי ב' של יעקב, לגד שבטי, לאשר יש"ר של ישרון, וליוסף ו"ן, ובנימין יש לו שש אותיות ואינו צריך.

והנה מבין כל השבטים שלשה היו שיש להם אשמה במכירת יוסף, והם שמעון לוי ויהודה, כדאיתא ברש"י פרשת ויחי^{כא} דראובן לא היה באותה שעה שמכרו שהרי אח"כ בא וצווח "אנה אני בא", יששכר וזבולון לא דברו בפני אחיהם הגדולים, ובני השפחות לא היתה שנאתם שלמה, אבל שמעון ולוי אשמים הם, שהרי אפילו להורגו בקשו, וגם יהודה יש לו אשמה במכירה, דנהי דאמר אל נשפוך דם, אך למוכרו רצה גם רצה והוא שאמר לכו ונמכרנו.

והנה שלשת השבטים הללו אותיותיהם באפוד היו כדלהלן: לשמעון היה ב', ללוי היה רה"ם וליהודה היה י', הרי דהאותיות שהם להם באפוד המה אותיות תיבת "רהבים".

ומעתה יתבארו שפיר דברי המדרש, "אשרי

הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים", דהנה השבטים ביקשו למחות את יוסף ולהכחידו מעל בני ישראל ולרשת את החלק והנחלה שיש לו בעם ישראל, אבל יוסף כשנתהפך עליו הגלגל לטובה לא פנה אל "רהבים", היינו לא ביקש להכחיד את חלקם של אחיו ולא פנה אל החלק שלהם בעם ישראל אשר מסומן באותיות "רהבים".

**ועשית את מעיל האפוד כליל
תכלת: והיה פי ראשו בתוכו שפה
יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי
תחרא יהיה לו לא יקרע (כח, לא-
לב)**

ראיתי לכו"כ מן המפרשים שנתעוררו בפסוק הזה, דהנה איסור זה לקרוע בגדי כהונה, אמור הוא בכל הבגדים, כמו שכתב הרמב"ם^{כב}, וזה לשונו: והקורע פי המעיל לוקה, שנאמר לא יקרע, והוא הדין לכל בגדי כהונה, שהקורען דרך השחתה לוקה, וא"כ מילתא דצריכא טעמא היא, מפני מה נקט הכתוב דווקא ב'מעיל'.

ואמרתי לפרש בזה פירוש ישר לענ"ד, ותחילה לראש יש לנו להביא בזאת מה שאמרו חז"ל^{כג}: 'והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים' - לרבות כהן גדול, ילפינן דדוחה האיסור של לא יקרע, ונתבאר ברמב"ם^{כד}, דכהן גדול מצורע מצווה לקרוע בגדיו, דאתי עשה דכתיב במצורע, ודחי ללא תעשה דהשחתת בגדי כהונה.

והנה איתא במכילתא^{כה}: מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים, שניהם בדיבור אחד נאמרו, ערוות אשת אחיך יבמה יבוא עלי', שניהם בדיבור אחד, לא תלבש שעטנו וגדילים תעשה לך בדיבור אחד, מה שאי אפשר לאדם

^{כב} מועד קטן יד ע"ב.

^{כג} פ"י מהלכות טומאת צרעת ה"ו.

^{כד} יתרו כ, ח.

^כ עיין בראשית רבה פרשה פט סימן ב.

^{כא} בראשית מט, ה.

^{כב} פ"ט מהלכות כלי המקדש ה"ג.

ויש לומר, דזה אשר למדנו כאן, דהכתוב כאן בא לצוות שלא לקרוע בגדי כהונה, ובדיבור אחר ציווה עמו לקרוע במצורע, וכאן ישאל השואל, תינח שאר בגדי כהונה, אבל המעיל הרי מכפר על הלשון הרע, ושמא נאמר דכיון דהוא מצורע, ומצורע לא בא אלא על לשון הרע, היאך יקרע מעילו, הרי מפסיד כפרתו, קא משמע לך קרא, דכיון שנצטרע משמע לשון הרע שלו עשה רושם, ובכגון זה אין מעילו מועיל כלום, ודין הוא שיקרע גם מעילו, ללמדך שאין לו כפרה אלא בצרעתו, וכפרת המעיל בטלה לו, הרי דבדווקא נקט קרא מעיל, שאי לאו הכי העיקר חסר מן הספר.

לומר כן, מבואר שב' מצוות שסותרות זו את זו נאמרו בדיבור אחד, א"כ הכא נמי הך אסורא דקריעת בגדי כהונה, בדיבור אחד עם מצורע נאמר.

והנה אמרו בגמרא^כ, דהמעיל מכפר על לשון הרע, ומקשה הש"ס והא מצורע בא על לשון הרע, ומתרץ דאם לא נעשה רושם מן הלשון הרע אלא הבל פה בעלמא, מעיל מכפר, ואם בא לידי שנאה וקטטה, צרעת מכפרת.

ועדין אין אנו יודעים, באופן שעשה רושם, אי בעינן גם מעיל עבור הבל הפה, וגם צרעת עבור הרושם, או דילמא בעשה רושם מעיל אין לו כאן כלום, ואין לו כפרה אלא בצרעת.

^כ זבחים פח ע"ב.

גנא דפלפלי מגילת אסתר

משום שחיללו את השמיטין, וכתב רש"י^ל שבית ראשון חרב בשנת ג' אלפים של"ח, ואמרו בגמ'^{לא} ששנת החורבן היתה שנת שמיטה ואם כן שנת ג' אלפים שמ"ה היא השמיטה שלאחר החורבן. ושנה זו בה יבחנו בני ישראל אם ישובו מדרכם הרעה ויכבדו השמיטה יקצרו להם הגלות ואי לאו יאריכוה. כמו שאמרו במסכת סנהדרין^{לב} אם חוזרין בהם נגאלים ואם לא אני משליט עליהם את המן, נמצא שבכבוד השמיטה תלוי אי ישלטו בהמן אי איפכא.

ואיתא במדרש^{לז} אסתר בת ארבעים היתה. ואיתא במדרש^{לד} דפרעה הוה ידע בשנה שנולד משה והיה אומר ראיתי באיצטגנונות שנתעברה אמו של גואל ישראל ולפיכך גזר על כל הילודים של אותה תקופה, עיי"ש. וכתב בספר מנות הלוי^{לה} דאחשורוש נמי היה כפרעה בכחות הטומאה ובחכמת הרשע. ואם כן אף אחשורוש ידע המועד שנולד גואל ישראל, והוה ידע שגואל ישראל בן ארבעים הוא.

וכתב הסדר הדורות^{לו} דשנה שעשה אחשורוש המשתה ג' אלפים שצ"ה היתה אם כן יין בן חמישים הוא משנת ג' אלפים שמ"ו, ולפי שהמשתה היה מראש השנה ועד ניסן^{לז} הרי בהכרח היה היין מבציר של שנה קודם היא

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך (ז,א)

איתא בילקוט שמעוני^{לב} אמר רב מלמד שכל אחד השקה אותו יין שגדול ממנו בשנים, אם היה אדם אומרים לו בן כמה אתה אומר בן ארבעים משקים אותו יין בן חמישים, עכ"ל. והמדרש הזה אומר דרשוני וחיו דברישא הוא אומר משקין אותו יין גדול ממנו, אם כן בן כ' ישתה יין בן כ"א, בן ל' ישתה יין בן ל"א, ובן ארבעים ישתה יין בן ארבעים ואחת, ומפני מה יהיה בן ארבעים שותה יין בן חמישים דוקא. [ובאמת במסכת מגילה^{לג} איתא הך מימרא דהשקה אותם יין גדול מהם, אך לא הוזכר הך דבן כך שנים שתה יין בן כך שנים כי כל תינוק יבין מהו יין שגדול בשנים ומאי איצטרין להזכיר מספר שנים כדי להבין זאת. וקושייתנו אמורה מאי בעי בעל המדרש לומר בהך מימרא דבן ארבעים שתה יין בן חמישים].

ונראה לפרש דהן אמת דשאר כל אדם ואדם השקוהו יין שאינו גדול ממנו אלא בשנה, אבל מי שהיה בן ארבעים השקוהו דווקא יין בן חמישים ומילתא באפיה נפשה היא, לאו כדי להאכילו יין זקן דוקא. ויבואר דאיתא במדרש^{לט} לא גלו ישראל בבית ראשון אלא

^{לב} רמז תתרמ"ח.

^{לג} דף יב ע"ב.

^{לד} תנחומא בהר סי' א.

^{לה} עבודה זרה דף ט ע"א ד"ה כי מעיינת.

^{לו} ערכין דף יג ע"א ולשון הש"ס "מוצאי שביעית" ופירש בתומים סי' ס"ז ס"ק ג' שכוונתם שחרב הבית בט' באב של שלהי שנת השמיטה עיי"ש ועי' ברכת כהן להגר"ש דויטש שליט"א בקונטרס המועדים בסופו.

^{לב} דף צז ע"ב.

^{לג} בראשית רבה פרשה לט סי' יג.

^{לד} שמות רבה פרשה א סי' יח.

^{לה} עי' של"ה פרשת תולדות. אשר לרבי שלמה אלקבץ.

^{לו} ג"א שצ"ה.

^{לז} עי' יערות דבש, ח"א דרוש יז כי מלכי אומות העולם מונין מתשרי ולפיכך עשה משתה בתשרי.

מבנימין ואמו מיהודה וכו' רבי יוחנן אמר לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרי ליה יהודי משום שכפר בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי.

יש לפרש בזה דהנה בסמוך אמרו בגמ' דמשפחות מתגרות זו בזו בני בנימין תולין מרדכי בשלהם ובני יהודה בשלהם, ועוד מצינו בגמ' בסמוך דאמרו בני רחל [פ' יוסף ומרדכי], ניסן שוה זה רכב על הסוס וזה רכב על הסוס, זה הכריזו לפניו וזה הכריזו לפניו וכו', חזינן דלאו כל שבט לעצמו הוא אלא זכות האמהות נתלית להם, וכולהו בני רחל בחדא מחתא נינהו, וא"כ איכא למימר דכל בני לאה תולין אותו ביהודה וכלהו דבני רחל בבנימין. ואיתא בגמ' חולין^{מב} דר' מיאשה בן בנו של ר' יהושע בן לוי היה לוי, א"כ לוי אף הוא היה ומבני בניה של לאה הוא, ואילו רבי יוחנן מצינו דאמר^{מג} אנא מזרעא דיוסף קאתינא, הרי מבני בניה של רחל הוא, וע"כ ר' יהושע בן לוי מבקש לתלות באמו ודרש דאביו מיהודה, אולם רבי יוחנן מיאן בזה דבזכות רחל אמו מבקש לתלות וע"כ אמר אינו אלא מבנימין בלבד.^{מד}

ויבקשו לשלוח יד במלך וגו' ויוודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה, ותאמר למלך בשם מרדכי (ב,כא-כב)

פירשו חכמינו בגמ'^{מה} ובמדרשות^{מו} דנתנו בגתן ותרש ארס נחש בינו של המלך, ומה ראה מרדכי להציל את אותו ערל מן המוות, דחש

^{מד} עי' שב דף רבי דאתי מדוד מהפך בזכותיה, הרי דדרך החכמים לדרוש המקראות במילי דאגדתא לפי עניני בית אבותם.

^{מה} דף יג ע"ב.

^{מו} מד' פנים אחרים דל"ג.

שנת שמ"ה, כי בחורף אין בציר ענבים, כמו שאמרו^{לח} "הימים ימי בכורי ענבים" זה כ"ט סיון. נמצא שהיה היין מבציר של שמ"ה ואמרו במדרש^{לט} דהאכילם כל אחד יין ממדינתו אם כן השקה ליהודים בני ארבעים. יין מארץ ישראל משנת שמ"ה שהוא אסור מדין פירות שביעית.

ועתה הכל יבואר באר היטב דאותו רשע ביקש למנוע את ישראל מן הגאולה כמו שאמרו^מ שונא היה לישראל יותר מהמן, ולפיכך היה אומר לא גלו ישראל אלא משום שחיללו את השמיטין, ולפי שאין חבוש מתיר עצמו ודאי לא הכין להם הקב"ה גואל אלא אחד שלא חטא בביזוי שביעית, אלך ואכשילו לאותו גואל בזה העוון ונמצא גואלם בטל. ולפי שידע אימתי נולד גואלם הרי ידע שגואלם בן ארבעים. לפיכך הלך והאכיל את כל בני ארבעים מיין ארץ ישראל בן חמישים שהוא קדוש בקדושת שביעית של שנת השמיטה הראשונה שאחר החורבן שהיא מבחנם של ישראל וחשב שבזאת יהיה אותו גואל בטל מן העולם ברם הוא לא הוה ידע שגואל ישראל אשה הוא ובמשתה האנשים אינו מצוי ולא שתה מאותו יין, ולחנם עץ עצה והופרה ברוך המקום שפרע לנו מצרינו.

איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני (ב,ה)

בגמ' מגילה^{מא} אמר ר' יהושע בן לוי אביו

^{לח} תענית דף כט ע"א

^{לט} ילקוט שם בסמוך, וכן הוא בגמ' מגילה שם.

^מ אסתר רבה פרשה ז סי' כ.

^{מא} דף יב ע"ב.

^{מב} דף קו ע"ב.

^{מג} ב"מ דף פד ע"א.

יכלו לו אויביו ומת, ונמצית הקלקלה נתלית בישראל ובאורייתא, ולפיכך הגיד למלך. ובזאת נסתלקה הקושיא השלישית דהמלך מתוך שלא אכל שקצים, בסכנת מוות הוא מן הארס, לא כן בגתן ותרש שמילאו כריסם שקצים ורמסים ואין הארס הורגן, ע"כ יכלו לטעום מן היין מבלי חשש.

אחר הדברים האלה גידל המלך אחשוורוש את המן בן אמדתא האגגי (ג,א)

נחלקו חכמינו בש"ס מגילה^א בדעות הרבה מנין דאסתר ברוח הקודש נאמרה, ור' עקיבא יליף מקרא זה, דמנא לן דבעיני כולהו נשאה חן שמא איכא מאן דלאו, אלא מוכח דברוח הקודש, ומלבדו עוד כו"כ דרשות מתנאי ואמוראי.

ואי הך פלוגתא תנא ושייר הוא, א"כ נוכל אף אנן לומר כפי עניותא דידן, איתא במדרשות^ב על אודות שושלת אבותיו של המן, דאגג היה לילה אחד מצוי בבית האסורים של שאול, ובאה שפחה אחת ונבעלה

לו וברחה, ומזה העמידה ממנו זרע עד דורו של המן. וקיימא לן^ג פנויה מעוברת שאמרה מפלוני נתעברתי, אפילו היא מודה והוא מודה אין מאמינים להם, דכשם שנזקקה לזה כן נזקקה לאחר, ורק בנשואה איכא כללא דרוב בעילות אחר הבעל. א"כ הרי הגע בעצמך מנא לן שהמן, אגגי הוא, הא מבחינת דיני ראיות אי אפשר להוכיח זה כלל, דממעיי פנויה בא אבי אביו, ואין כאן לסמוך לא על הרוב ולא על הודאתם, דכשם שהיא אומרת שמאגג הוא בא,

היה מרדכי שלא יאמרו כאשר היה נשוי נכריות היה שמור, כיון שנשא יהודית מת^מ. וקשיא לי בזה ג' קושיות חדא איך נפרש שבאו להמיתו בארס, הא איתא בגמ' עבודה זרה^{מח} אלו הארמים הזקנים הנפוחים ממאכלי שיקוציהם, שותים מים שהנחש הטיל בהם ארסו, ואינם מתים, דבעבור שאוכלים שקצים ורמסים נחמם גופם ואינם ניזוקין מן הארס. וא"כ מי לנו גדול מאחשוורוש באכילת שקצים ורמסים ואיך יבאו בגתן לתרש להמיתו בארס נחש.

השאלה השנית, הא סביב למיטתו שלאחשוורוש ששים גבורים מלומדי חרב וגבורי מלחמה, ומהיכי תיתי שיאמרו הבריות המלכה היא אשר לא שמרה עליו, הרי הוא פלא.

השאלה השלישית דכתב רש"י במסכת קדושין^{מט} דאדם ממנה המלך "התרשתא" שמו והוא שר המשקים, וכל משקה שנותן למלך מצווה לשתות היימנו לבל ירעיל המלך, א"כ כבר היו בגתן ותרש מצווין לשתות מן היין וכיצד יעשו כן למלך הא ימותו עמו.

אכן הביאור הנכון בזה, דהן אמת שרגיל היה אותו רשע בשקצים ורמסים, אבל מיום שבאה אסתר הרי לא היה עולה על שולחנם דבר טריפה, כמו שאמרו^ו ותיטב את נערותיה שאכלה מאכל יהודי, ומתוך כך היה אחשוורוש, בתקופת אסתר, כישראל לענין ארס נחש, וע"כ אמרו בגתן ותרש נאכילהו ארס וימות.

ומעתה מבוארים הדברים כמין חומר, דזה אשר חש מרדכי שיאמרו כשהיה נשוי נכריות אכל טריפה ומתוך כך היה שמור מן הארס, כיון שבאה יהודית והאכילתו מאכליה מיד

^מ עי' ילקוט סי' תתננו.

^{מח} דף לא ע"ב.

^{מט} דף סט ע"ב.

^נ דף יג ע"א.

^א דף ז ע"א.

^ב עי' אליהו רבה פכ"ב ועוד.

^ג אבהע"ז סי' ד ס"ק כו.

אותו רשע לכולי מיתות בית דין, אבל כנגד הסקילה יש לו רפואה יען כי בעל צדקה היה, ולכן נדון או לחנק או לחרב או לשריפה.

ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו: (ג, יב)

איתא במדרש^ט שומר מצוה לא יידע דבר רע זה אסתר שהיתה עוסקת בביעור חמץ.

ויש להקשות דהנה איתא במסכת פסחים^{סא} חור שבכותל בין ישראל לנכרי תנא קמא אמר יבדוק ופלימו אמר לא יבדוק שלא יאמר הנכרי כשפים הוא עושה לו בבדיקת הנר ויבוא לידי סכנה אלא מבטלו בלבו ודי. ואם כן אסתר שכל כתלי ביתה עם נכרי המה מה ראתה להתעסק בחמץ ולהכנס בספק סכנה היה לה לבטל בלבה, ודי בזה.

ונראה לתרץ דתינח לדידן פסקינן כדעת פלימו, ומחמת אותו חשש להמנע מן הבדיקה, כי כל המבטל בלבו אין הבדיקה אלא מדרבנן^{סב}. אבל אסתר לא היתה יכולה לבטל בלבה כי אסורא דאורייתא רבוץ עליה כפי שיבואר להלן:

הנה ביאר הרמב"ן^{סג} ענין הביטול כי מתוך שאדם יודע שכשיבוא לאיסורו ייאסר בהנאה הרי מקבל על עצמו כבר קודם לכן שיהיה אצלו כעפרא דארעא שמבטל דעתו אצל דעת תורה שיהיה החמץ כעפר כבר עתה, ומתוך כך מתיאש ממנו ובטל מעליו דין ממון ולא מיקרי שלו.

ולפ"ז נראה דאסופי שהוא ספק עכו"ם ספק ישראל לא יוכל לצאת ידי חובת ביטול, דאם

כן אפשר שבא מאחר, אלא הוי אומר דאסתר ברוח הקודש נאמרה, ופשוט.

הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך (ג, יא)

כתב בספר יערות דבש^{נד} דמה דאמר לו המלך כטוב בעיניך נתכוין שיתנם צדקה לעניים, יען כי מקובל היה בידו ממסורת המלכים מימי נבוכדנצר על אודות כח הצדקה, ונבוכדנצר קיבלה מדניאל כדכתיב ביה^{נז} "וחטאך בצדקה פרוק", וכמאמר חז"ל צדקה תרומם גוי כיעו"ש.

ובזאת יש לפרש הא דאיתא במדרש^{נח} בענינא דבגתן ותרש דביקשו לשלוח יד במלך, חד אמר בחרב ביקשו להרגו, חד אמר ביקשו לחונקו, וחד אמר נחש נתנו בספלו, וביאור דבריהם נראה לפ"מ דאיתא בגמ'^{נח} דהרגו לבלעם בסקילה שריפה הרג וחנק, והכי אמרי רבנן הכא, דראוי היה אותו רשע להרג ולחנק, ונחש הוא מיתת שריפה כדאיתא בגמ' כתובות^{נח}, דהארס שורפו מבפנים. אולם א"כ קשיא מפני מה פטרוהו רבנן לאחשורוש ממיתת סקילה וחיבו רק בג' מיתות.

ברם לפ"מ שפירש ר' יהונתן ביערותיו דאחשורוש בעל צדקה היה אתי שפיר, דאיתא בגמ' בבא בתרא^{נח} רב פפא עלה בסולם ונשמטה רגלו וכמעט נפל ומת, אמר שמא חטאתי ח"ו בחילול שבת או בעבודה זרה שעונשן סקילה, אמרו לו שמא חטאת בצדקה שמיאנת ליתן צדקה לעני, דאף זה נדון בסקילה כיעו"ש. ולפ"ז י"ל דסברו רבנן דראוי

^{נד} דרוש טו ד"ה אבל הענין.

^{נז} דניאל ד, כד.

^{נח} בר"ר פח, ג.

^{נח} סנהדרין דף קו ע"ב.

^{נח} דף ל ע"ב.

^ט דף י ע"ב.

^ס קהלת רבה פרשה ח סי' ה.

^{סא} דף ח ע"א.

^{סב} עי' פסחים דף ד ע"ב.

^{סג} חידושי פסחים ריש המסכת.

שהיא מכרזת בפייה שאין החמץ שלה עפר, ואין ביטולה ביטול. וכל שאומר בגלוי איפכא אין ביטולו ביטול כש"כ המאירי ונמצא שלבטל לא היתה יכולה, ומעתה אם אין היא בודקת היא עוברת על איסור בל יראה ובל ימצא מדאוריתא ולפיכך החמירה על נפשה.

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ועטרת זהב (ח, טו)

כתב התרגום כאן דעטרת זהב זו תפילין של ראש היו נתונים בה, והוא קשה דהרי היה זה ט"ז בניסן כדאיתא בגמ' ט"ו הוא יום א' דחול המועד פסח, ודעת המחבר והגר"א ט"ו דחול המועד ליכא בהנחת תפילין כשבת ויו"ט, ודלא כרמ"א, וכתב הרשב"א ט"ו דהמניח תפילין בשבת ויו"ט עובר משום בל תוסיף כיון דאית בהו אות וזה מוסיף אות על אות, וקשיא היאך הניחם מרדכי על ראשו.

ויש לישב דצדקו דבריהם איש איש לפי דרכו, המחבר הרי פסק בהלכות תפילין ט"ו בתים של תפילין שציפה אותן זהב פסולין, ודלא כדעת הנודע ביהודה ע"פ כו"כ ראשונים דשרי. א"כ לשיטתו ליכא בהנחה כגון זו משום מצוה, ולא הניחם מרדכי אלא כדי ליתן שם הקודש בראשו למען יראו עממי הארץ וייראו ממנו, ולא לשם מצוות תפילין וכה"ג שרי במועד. ט"ו ודעת הגר"א נמי יש לישב כפי שיטתו במקום

המחבר דלא יצא, ותירץ הגר"ח קניבסקי שליט"א דמרדכי לא קבען ממש בעטרת הזהב, ובעניוטי לא הבנתי דקושייתם תירוצא ותירוצם קושיא, דהמה עמלים שיהיה מרדכי מקיים הנחת תפילין כהלכתה, והרי איפכא אנו צריכין, הרי אותו היום חול המועד היה ולשיטת המחבר ליכא לתפילין, ואופן ההנחה הכשר בחול אסור במועד, והאסור בחול כשר במועד, ואפשר אתו לשיטת הרמ"א אך לה זה להו לסתום דבריהם.

יבואו ויאמרו לו בפסח שהוא נכרי הרי יוברר שלא היה בחמץ הזה מעולם איסור ולא הוי אסורי הנאה ואם כן אי אפשר לומר שמתיאש ממנו. דבשלמא בישראל כבר יודע הוא הישראל שבשעה שיבוא הפסח ייאסר בהנאה ולפיכך כבר עתה הוא מתיאש ממנו כי הוא כאבק פורח בעבורו שתיכף בין כך ובין כך אינו בר ממש והוא מתיאש ממנו. אבל האסופי הרי כל שעה ושעה אפשר שיחזור חמצו להיות מותר ואינו מתיאש ממנו ולא שייך בו ביטול. כן נ"ל נכון.

וכתב המאירי ט"ו דהא דלא אמרינן בביטול חמץ הכלל "דברים שבלב אינם דברים", הוא משום דלא אמרינן כן אלא בדברים שסותרין לאשר אומר האדם בגלוי, אבל אם בגלוי הוא שותק הרי דברים שבלב תופסין ובחמץ הרי בפיו הוא אינו אומר איפכא וע"כ מהני ביטול בלב.

ופירש בספר יערות דבש ט"ו דמה שכתוב אינה מגדת את מולדתה לא שאמרה מולדת אחרת שהרי היו יודעים כולם שגדלה בבית מרדכי רק אמרה שהיא אסופית מהשוק שאסף מרדכי ואין היא יודעת את אביה ואמה.

ומעתה יבואר הא דהוצרכה לבדוק חמץ אף דפסקינן כפלימו, דאנן פסקינן כפלימו דכיון דאנו מבטלין החמץ בלב אין הבדיקה מדאורייתא ובדרבנן אזלינן כדעת המקל ואף שתנא קמא אומר יבדוק נקטינן כפלימו. ברם אסתר הרי בפייה אמרה שהיא אסופית ואסופי אינו יכול לבטל חמץ ואין חמצו בטל, נמצא

^{טו} קדושין דף נע"א.

^{טז} ח"א דרוש י"ז ד"ה אבל הדרך הפשוטה היא.

^{טז} דף טז ע"א.

^{טז} סי' לא ס"ק ב, חיי אדם כלל יד סעיף טז.

^{טז} שו"ת ח"א סי' סא, הובא במג"א סי' לא ס"ק א.

^{טז} סי' לב סמ"ח.

^{טז} קמא אור"ח א.

^{טז} ודבר פלא ראיתי בדבר זה בקונטרס עיון המגילה שהקשה היאך הניח מרדכי תפילין באופן זה, והא דעת

עשרת בני-המן יתלו על-העץ (ט, יג)

קשיא לי בזה קושיא רבתא, ותחילה צריכין אנו להקדים כמה אקדמות מילין. הנה איתא במדרשים^ע דלילה שנדרה שנת המלך ליל ט"ו בניסן היה ואם כן יום שהכין המן את העץ י"ד בניסן היה שהרי היה זה אחר המשתה הראשון הוא יום האתמול. ובספר יערות דבש^ע כתב להוכיח ממדרש דאותה שנה ערב פסח חל בשבת אם כן יום שהכין את העץ שבת היה.

ואיתא במסכת מגילה^ע דהמן היה עבד בבית מרדכי ובספר מנות הלוי^ע העתיק כל אותו שטר קנין היאך נמכר לו לעבד. ובספר יערות דבש^ע כתב עפ"ז דהמן היה ליה דין עבד כנעני לכל דבר אלא שאח"כ ברח ונשתמד.

ואמרינן במסכת בבא קמא^ב המבשל בשבת או שוחט או כל שאר מלאכות אם עשה במזיד רבי מאיר ורבי יהודה אמרו מותר בהנאה לאחרים, ורבי שמעון^{בא} ורבי יוחנן הסנדלר אוסרין בין לו ובין לאחרים לעולם^{בב}.

ואם כן יש להקשות היאך צייתה אסתר ליהודים לתלות את בני המן על העץ והא המן

לכם" אין הכוונה אלא להתיר בהנאה את עצם החפץ, ללמדך שאינו חייב כילוי כעבודה זרה האוסרת עצם החפץ, ואם תפר בשבת בגד שרי לו לפתוח התפירות ולעשותו מכסה למיטתו, ולא תאמר נאסר עצם הדבר, כעבודה זרה ושור הנסקל וכיו"ב, לא כן הוא רק מן החילול עצמו אסור להנות ע"כ לא ילבשנו כבגד תפור. עי' בזה ים של שלמה חולין פ"א סי' לא, כף החיים סי' שיח ס"ק ז, רב פעלים ח"ג סי' יז, וביתר בהירות מאמר הגרש"ז אוירבך במוריה שנה ג חוברת-יב, ותוכן דבריהם כנ"ל דאינו נאסר כולו בהנאה כשור הנסקל וכיו"ב שאסור בכל ענין ולא ממון הוא, אלא אסור בהנאה מן ההכנה שנעשתה בו החילול, וא"כ אם היו בונין מעץ המן מיטה או מסיקין בו התנור ניחא, אבל לתלות עליו ולהשתמש בחילול השבת עצמו אסור.

אחר דהנה כתבו התוספות^{עב} דאין מניחים תפילין בחול המועד הוא משום דדמי לשבת דקרויה אות ואף המועד קרוי אות משום דאסור באכילת חמץ, אבל הגר"א^ע פליג ודעתו דלאו משום הכי, דמאי אות אית בזה הא שב ואל תעשה הוא ושמא אין רצונו לאכול פת, אלא סבר הגר"א דכל שבעת ימי החג מקיים מצוה באכילת מצה, אף שאינו מחויב בה, ואכילה זו היא אות של המועד.

וכתב רש"י^ע דמרדכי היה שרוי בתענית בי"ד ט"ו וט"ז בניסן, א"כ הרי באותו היום עקר מצוות אכילת מצה מעליו, וא"כ נבוא לפלוגתא לפי טעם התוס' הרי עדין אות הפסח קיימת דסו"ס אינו אוכל חמץ, אבל להגר"א הרי באותו היום בטל דין אכילת מצה, דמרדכי ובית דינו עקרוהו לדבר זה בשב ואל תעשה כפי כח חכמים לעקור, וא"כ אותו היום לית להו אות של המועד, וע"כ חזרה מצוות תפילין למקומה למען תהיה לאות, ודין הוא שיניח תפילין ככל יומא ויומא.

ותאמר אסתר אם-על-המלך טוב ינתן גם-מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת

^{עב} מנחות דף לו ע"ב.

^ע עי' מעשה רב אות קפ"ה, שערי רחמים מנהגי הגר"א הלכות יו"ט סי' קטו.

^{עד} מגילה דף טו ע"א.

^{עה} ראה לעיל עה"פ בלילה ההוא.

^{עז} חלק א דרוש יז ד"ה והנה נחלקו.

^{עח} מגילה דף טו ע"ב.

^{עט} אסתר ה' י"ג. למקובל רבי שלמה אלקבץ [בע"מ הפזמון לכה דודי].

^{עפ} ראה במאמרינו עה"פ ה, יד.

^פ דף עא ע"א.

^{פא} עי"ש לשון הש"ס מאן חכמים רבי שמעון וכו' סבר כרבי יוחנן הסנדלר עי"ש.

^{פב} עי' היטב שם בסוגיא והבן. ותדע שמה שאמרו שם יוכל יהא מעשה שבת אסור בהנאה קמ"ל קודש היא

עגלה משולשת], שלח ליה קיימת בנו רבינו "משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". ומאמר הש"ס הזה כבר דשו בו רבים אי רצה לומר דהשולח מנות לעני יוצא בזה ידי חובת מתנות לאביונים ומשלוח מנות כאחד, והרבה פירשו דכיון שהיתה חתיכה הראויה להתכבד שעור לזה ושעור לזה, נתכוין לצאת בה תרויהו.

והדברים תמוהים דהנה מבואר ברמב"ם¹⁹ וז"ל, מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מהרבות בסעודתו ומשלוח מנות לרעיו וכו' שהוא דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. ומעתה הגע בעצמך ר' יהודה נשיאה נשיא וראש לישראל, ודאי כל שועי ארץ מצויים בידידות עמו ושלחו לו משלוחי מנות הרבה מעדנות ומגדנות כדבעי וגם איהו שלח כנגדם, ומסתמא כבר יצא ידי המצוה לעילא ולעילא, וא"כ מהיכי תיתי שיבקש לקיים בחציה של העגלה משלוח מנות ולהוסיף עוד על משלוחים הרבה ששלח, והרי אין כך דינו, דעדיפא ליה שבכל פרוטה יקיים מתנות לאביונים שזה משובח טפי להרבות בו.

ונראה לי להציע בזה פירוש חדש. וראשית חכמה נקדים כמה אקדמות, הנה כתב המהרש"א דמה שאמר "שלחת לנו" לשון רבים כוונתו על עצמו ואשתו ובני ביתו.

ואיתא במסכת סנהדרין²⁰ דר' אושעיה ור' חנינא היו בוראים כל ערב שבת עגלא תילתא בספר יצירה לסעודת שבת. והקשה רבינו צדוק מלובלין בספרו דברי חלומות²¹ הא קיימא לן²² אסור להנות ממעשה נסים, ותירץ דמצוות שבת רבוצה עליהו ודחי להך איסורא,

עבד כנעני היה וחייב בשמירת שבת. והכין העץ בחילול שבת והוי איסורי הנאה לרבי שמעון ורבי יוחנן הסנדלר, והיאך שרי לדעתם לישראל להנות מחילול שבת ולתלותו על אותו העץ ובשלמא לרבי יהודה ורבי מאיר ניחא אבל לר"ש ור' יוחנן קשיא.

ולכאורה יש לתרץ דתלייתם על העץ מצוה היתה כדקימא לן²³ העובד עבודה זרה והמגדף מצותם להתלות אחר מיתתם, ואלו היה בהם מזה ומזה. ובכמה דוכתי אמרינן מצוות לאו להנות נתנו²⁴ ומותר לעשות מצוות באיסורי הנאה ולפיכך שרי לתלותם.

ברם נראה דאין בתירוץ זה די דלהדיא אמרינן²⁵ המודר הנאה מחברו יכול להזות עליו מי חטאת בימות הגשמים ולא בימות החמה אע"ג דמצוה היא כיון דאיכא גם הנאת הגוף אסור, ואם כן הכי נמי ודאי אף דהוה מצוה לתלותם אך הוה גם הנאה לישראל לנקום נקמת דם עבדי ה' אשר ביקשו לשופכו ושוב אמרינן בזה דהוי הנאה ואיסורא הוה.

וקושיא זו קיבלנו עליה תירוץ מכו"כ גדולי תורה זצ"ל. הגר"ש אוירבך, הגרב"מ אזרחי, הגר"ב ויסבקר זצ"ל. עיין כל זה במש"כ בספרי גנא דפלפלי (פורים) פלפולתא סז.

משלוח מנות ומתנות לאביונים (ט, ט)

איתא במסכת מגילה²⁶ ר' יהודה נשיאה שדר לר' אושעיה אטמא דעגלא תילתא [פי' ירך של

¹⁹ דף ז ע"ב.

²⁰ פ"ב ממגילה הלכה יז.

²¹ דף סה ע"ב.

²² אות ו.

²³ תענית דף כד ע"א ברש"י ועוד.

²⁴ רמב"ם פרק טו מסנהדרין הלכה ו.

²⁵ ועי' אגרות משה אורח חיים ח"א סי' קכו ענף ג' שכתב להדיא דשרי לעשות מצוה במעשה שבת משום מצוות לאו להנות נתנו.

²⁶ ראש השנה דף כח ע"א.

לו עתה ולא הרויח כלום, ע"כ מתנות לאביונים ליכא, אולם משלוח מנות איכא, דסוף סוף שלח לו מאכל. ברם הני מילי כלפי ר' אושעיה עצמו אבל אשתו ובנותיו שפטורות ממצוות אכילת בשר, הרי היו אסורות באכילת העגלה של הספר יצירה, דאין התר לאוכלה אלא לצורך מצוה, ונמצא דכלפיהם עגלה דר' יהודה נשיאה יש בה טובת ממון ממש, דעד השתא לא הוה להו בשר והשתא איכא, הרי שלדידיהו משכחת שיקויים בזה מה שתמצא, אי תימצי מתנות לאביונים, ואי תימצי משלוח מנות, וכיון דאמרינן דמתנות לאביונים מצוה אלימתא טפי, הרי כלפיהם יש לזקוף לר' יהודה נשיאה מצוות מתנות לאביונים ולא משלוח מנות. וזהו אשר אמר קיימת בנו משלוח מנות ומתנות לאביונים, בי ובבניי משלוח מנות ובבנות ביתי מתנות לאביונים.

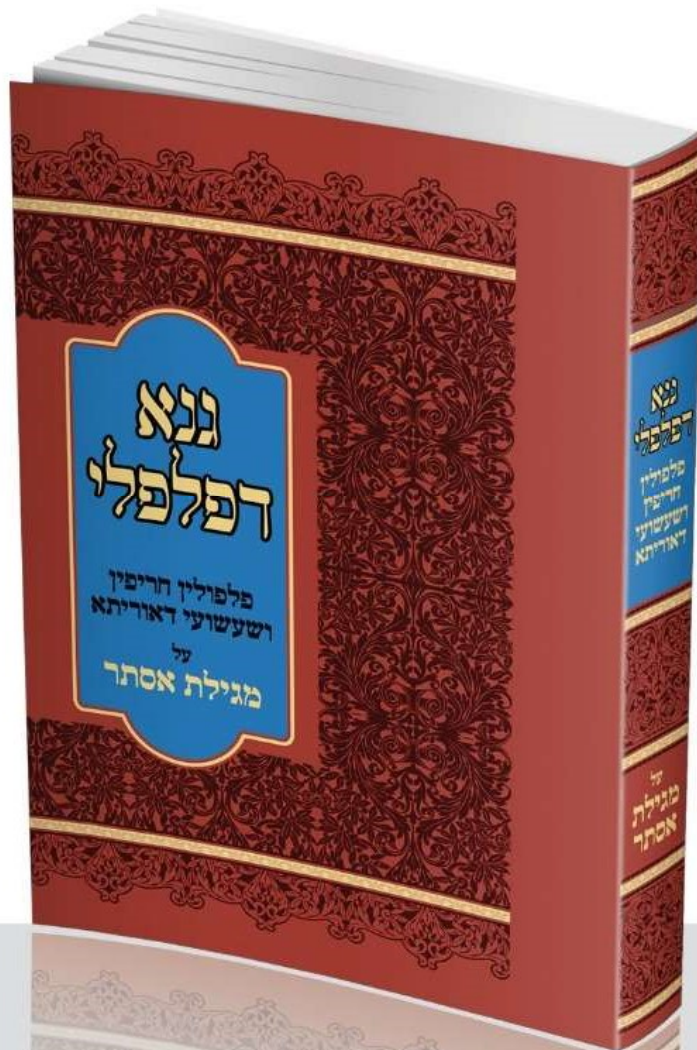
דלא הוה להו בשר אחר לקיים מצוות השבת. ועתה נחזי אנן הנה בפורים נמי איכא מצוות אכילת בשר ומסתמא ג"כ עשה ר' אושעיה בהמה בספר יצירה, כדרכו בקודש, ברם כתב הרמב"ם^א דציווי אכילת בשר ביום טוב הוא כדי לשמח לבו, אבל נשים לא נצטוו על אכילת בשר בסעודת יום טוב כי אין דרך שמחתן בכך, אלא בבגד ותכשיט, וא"כ לאשת ר' אושעיה ובנותיו ייאסר לאכול בשר בהמת הספר יצירה, דאסור להנות ממעשה נסים.

ועתה נבוא אל פי הבאר ונשתה מים חיים, דר' יהודה נשיאה שלח עגלה תילתא לר' אושעיה, ברם ר' אושעיה כבר הוה לו עגלה תילתא שעשה בספר יצירה, נמצא שלא היטיב עמו בממון כלום, דעד השתא הוה ליה עגלה בדרך נס ושרי ליה לאוכלה כי מצוה רבוצה עליו, ועתה ששלח לו בהמה דעלמא יש לו במה לקיים המצוה בדרך הטבע ונאסרה לו בהמת היצירה, הרי שעגלה היתה לו קודם ועגלה יש

^א פרק ו מהלכות יום טוב הי"ח ואילך.

גנא דפלפלי

פלפולין חריפין ושעשועי דאורייתא על מגילת אסתר

הספר שזכה לחיבה יתירה אצל
מרן רשכבה"ג הגר"י"ש אלישיב זי"ע